

Δημοτικές εκλογές και «δεξιά στροφή»

Οι δημοτικές εκλογές τελείωσαν. Παρά τις προβλέψεις λιγότερο ή περισσότερο έγκυρων σχολιαστών αποδείχθηκαν βραδυφλεγής βόμβα στα ύφαλα της επιφανειακά λιμνάζουσας πολιτικής του τόπου. Για μια ακόμη φορά οι βαθύτερες διεργασίες που συντελούνται στο κοινωνικό σώμα, δεν έγιναν αρκούντως αισθητές από εκείνους που υποτίθεται ότι επαγγελματικό έργο τους είναι να τις ανιχνεύουν και να τις αναδεικνύουν. Δεδομένου ότι τα σημάδια ήταν αρκετά, η αδυναμία αυτή αποκτά ένα πρόσθετο ενδιαφέρον, η ερμηνεία της όμως διαφεύγει των προθέσεων αυτού του σχολίου. Ας αρκεστούμε στην πρόχειρη εξήγηση του έντονου παρεμβατισμού που ασκεί το κράτος σε όλες σχεδόν τις πηγές ή τα μέσα μαζικής ενημέρωσης απορροφώντας έτσι εγκαίρως τις ενοχλητικές απόψεις για την κατεστημένη τάξη πραγμάτων. Όμως σε πείσμα των κατευθυνόμενων ή αυτολογοκρινόμενων αναλυτών της, η κοινωνία κινείται κάποτε και «ανεύθυνα», επιθεβαιώνοντας τόσο την κρίση του λόγου των πρώτων, όσο και τη σχετική αυτονομία του δικού της λόγου. Μ' αυτή την έννοια, η διαπίστωση ότι οι δημοτικές «άλλαξαν τον πολιτικό χάρτη της χώρας», την οποία ελάχιστοι σήμερα αρνούνται, νομίζω απαιτεί ορισμένες διευκρινίσεις πριν καλυφθεί από το νέο νομιμοποιητικό λόγο των πάσης φύσεως εξουσιών. Ήδη αναδεικνύεται ως κυρίαρχη αιτία της ήττας του ΠΑΣΟΚ, η «προδοσία» του ΚΚΕ, η «δεξιά στροφή» της κοινωνίας, «το ήθος και το ύφος» της κυβέρνησης ή η «ανικανότητα» της ηγεσίας της κλπ. Φοβούμαι ότι όλες αυτές οι επιμέρους σωστές, συζητήσιμες, ή ανόητες επισημάνσεις υποτιμούν κάποια γενικότερα συμπεράσματα που προκύπτουν μετά τα αποτελέσματα ιδιαίτερα του β' γύρου των εκλογών. Αντίθετα το κείμενο που ακολουθεί κινείται προς την κατεύθυνση αυτών των συμπερασμάτων, έστω και σ' ένα πρώτο επίπεδο αξιολόγησής τους.

Νομίζω ότι μια βασική μεθοδολογική αρχή προσέγγισης των αποτελεσμάτων θα έπρεπε να είναι η διάκριση των συμπερασμάτων που μας προσφέρουν σε άμεσα πολιτικά και απώτερα πολιτικά, εννοώντας μ' αυτή την τελευταία κατηγορία εκείνη την κριτική σκέψη που διαμεσολαβείται κυρίαρχα από την κοινωνική διάσταση και της

οποίας η πολιτική έκφραση δεν είναι σήμερα ορατή, πόσο μάλλον δηλωμένη. Δεν χρειάζεται βέβαια να τονίσουμε ότι αυτή η διάκριση είναι προσωρινή, καθώς ο τελικός στόχος είναι να επιστρέψουμε στο κλασικό ερώτημα «τι κάνουμε» με λιγότερη ανασφάλεια ή περισσότερο κουράγιο.

Δυο είναι τα κύρια άμεσα πολιτικά συμπεράσματα που συνάγονται μετά τις δημοτικές. Το πρώτο αφορά το τέλος της αντιδεξιάς ψύχωσης, το δεύτερο το επερχόμενο τέλος της αυτοδυναμίας του ΠΑΣΟΚ. Μια σειρά από επιμέρους γεγονότα εντός και εκτός των πολιτικών σχημάτων συγκροτούν τη διαφοροποιημένη εικόνα της οποίας κύρια σημεία αναφοράς είναι τα παραπάνω συμπεράσματα. Η έκπτωση του θρύλου-Παπανδρέου ως μαϊτρ της τακτικής και των αιφνιδιασμών, συνοδεύτηκε από την εξάντληση μιας ορισμένης τακτικής εκδιασμών της αριστεράς και τυμβωρυχίας του εμφυλιοπολεμικού κλίματος. Η εξδραίωση του κ. Μητσοτάκη στην ηγεσία της Ν.Δ. συνοδεύτηκε από την επικράτηση στελεχών άξιων να δημιουργήσουν εκ των ερειπίων, και πάλι, μια παράταξη αξιόπιστη για τη διεκδίκηση της εξουσίας. Η απόφαση του λευκού επαναβεβαιώνει την κυριαρχία του ΚΚΕ μέσα στην αριστερά απωθώντας το ΠΑΣΟΚ προς το χώρο του κέντρου και περιορίζοντας στο ελάχιστο τη δυνατότητα του ΚΚΕ Εσωτερικού να διεκδικήσει στο όνομα της νέας αριστεράς τον επικείμενο μετασχηματισμό του. Το γεγονός βέβαια ότι τόσο η Ν.Δ. όσο και το ΚΚΕ, μόλις στο παρά πέντε κατάφεραν να αντιμετωπίσουν την ιδεολογικοπολιτική ευελιξία του κ. Παπανδρέου με ανάλογους ελιγμούς δεν στερείται σημασίας. Θα είναι εξαιρετικά δύσκολο στο μέλλον να διατηρήσουν η μεν πρώτη το «μοντέρνο», το δε δεύτερο το «αριστερό» προσωπείο που επέδειξαν στις εκλογές αυτές. Και στα δύο κόμματα η έλλειψη στρατηγικής δεν μπορεί να καλυφθεί από συγκυριακούς –επιτυχείς έστω– τακτικούς ελιγμούς. Με τη διαφορά ότι μετά τον Οκτώβρη, αναγκασμένα και πάλι, μετά την επιτυχία τους έναντι του ΠΑΣΟΚ να κάνουν πολιτική, έχουν ένα κάποιο σημείο αναφοράς ως προς τη χάραξη της νέας στρατηγικής τους. Βεβαίως όπως είναι άλλωστε προφανές ούτε το «μοντέρνο», ούτε περισσότερο το «αριστερό» αποτελούν μπουσουλές επαρκείς για να διασφαλισθεί η πολιτική αποτελεσματικότητα της νέας στρατηγικής τους. Στο βαθμό που το ΠΑΣΟΚ θα «λάβει το μήνυμα» των εκλογών ανανεώνοντας την αξιοπιστία του σαν κόμμα εξουσίας, οι εκ δεξιών ή αριστερών αντίπαλοι του θα ξαναβρεθούν ενδεχομένως να συμπίπτουν μαζί του επί της ουσίας και να διαφωνούν μόνο ρητορικά.

Όμως κάτι έχει αλλάξει στο μεταξύ. Το εκλογικό σώμα δεν έδειξε να πείθεται αυτή τη φορά από τους ανούσιους διαξιφισμούς των αντιπάλων σχηματισμών. Με άκρото ρεαλισμό ψήφισε πολιτικά και όχι ιδεολογικά. Αναγνωρίζοντας ότι τη «δεξιά πολιτική» μπορεί να την κάνουν καλύτερα οι δεξιοί υποψήφιοι ή ότι αδιάφορο αν στη συγκεκριμένη περίπτωση ευνοείτο η δεξιά παράταξη, κάποιοι έπρεπε να πληρώσουν για τη «δεξιά πολιτική» που εφάρμοσαν οι μέχρι χθες, άσπονδοι έστω, σύμμαχοί τους. Το τέλος της αντιδεξιάς ψύχωσης αλλά και η υπονόμηση της αυτοδυναμίας του ΠΑΣΟΚ ως εκ τούτου δεν έπεσαν από τον ουρανό. Πιο κάτω θα υποθέσουμε ότι οι κινούσες αιτίες αυτών των εξελίξεων μπορεί να αναζητηθούν και πέραν της τρέχουσας συγκυρίας. Εδώ ας επιμείνουμε στην άμεση σημασία τους.

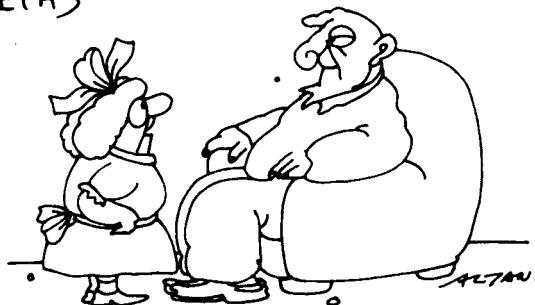
Με τον κ. Μητσοτάκη αναβαθμισμένο, το ΚΚΕ κυρίαρχο στην αριστερά, το ΚΚΕ Εσωτερικού στριμωγμένο στη χρεωκοπημένη αντιφατικότητά του, τον κ. Στεφανόπουλο να ανταγωνίζεται τον κ. Κολλάτο, το ΠΑΣΟΚ δεν θα πρέπει να αισθάνεται ιδιαίτερα ευτυχές. Αν στην επαρχία εξακολουθεί να παρουσιάζει μικρή σχετικά φθο-

ρά, η εμμονή στην πολιτική της «σταθεροποίησης» αναμένεται να περικώπει τη ροή πόρων από το κέντρο προς την περιφέρεια, ενώ η νέα αγροτική πολιτική της ΕΟΚ δεν υπόσχεται τις παχιές επιδοτήσεις των πέντε τελευταίων ετών. Τέλος, και η ιδεολογική μάχη μετά την παταγώδη αποτυχία του συνεταιριστικού νόμου, τις κραυγαλέες ατασθαλίες ή τα ελείμματα των συνεταιριστικών φορέων και την κομματική ευνοιοκρατία που τα στελέχη του ΠΑΣΟΚ καλλιέργησαν, φαίνεται οριστικά χαμένη. Από τις πόλεις αυτή τη φορά δόθηκε το μήνυμα. Μόνο αφελείς αισιόδοξοι της αυτονόητης προοδευτικότητας του ελληνικού λαού ή αδιόρθωτοι θαυμαστές της μεταφυσικής του χαρισματικού ηγέτη, δεν βλέπουν σήμερα ότι από την ύπαιθρο ο ρυθμός της φθοράς είναι αργότερος αλλά φεύ και όχι αναστρέψιμος. Με την κατάρρευση του αντιδεξιού φράγματος και τη στήριξη της αυτοδυναμίας σε μια εχθρική αριστερά, η ούτως ή άλλως υποτονική ιδεολογικά παρουσία των οπαδών της κυβέρνησης στην περιφέρεια, δεν μπορεί παρά να συρθεί είτε στον ανεδαφικό «αντιιμπεριαλισμό» του ΚΚΕ ή στην πλήρη υποταγή της στα κομματικά πελατειακά σχήματα, όπου θριαμβεύουν ήδη από καιρό οι επιτηδείως ελισσόμενοι ανάμεσα σε νομαρχιακές και κεντρικές επιτροπές. Και στις δύο περιπτώσεις κερδισμένη δεν μπορεί να είναι άλλη από τη συντηρητική παράταξη η οποία γνωρίζει να είναι αποτελεσματικότερη και στη διαχείριση «ρεαλιστικών» λύσεων και στην καλλιέργεια πελατειακών σχέσεων. Η απομάκρυνση ικανών στελεχών από τις οργανώσεις της περιφέρειας, η ανάδειξη των καιροσκόπων, οι ωμές παρεμβάσεις από την Αθήνα, η χρεοκοπία συλλογικών πρωτοβουλιών, η υποκατάσταση της πολιτικής παιδείας με χοντροκομμένη προπαγάνδα δεν αφήνουν πολλά περιθώρια αντίστασης σ' ένα κομματικό μηχανισμό που ούτως ή άλλως συγκροτούνταν κυρίως σε αντιπαράθεση με τη «δεξιά». Από τη στιγμή που ο βασικός εταίρος του εν λόγω μετώπου, το ΚΚΕ, δεν αναγνωρίζεται αυτόματα αλλά με επαχθείς όρους ως συναντίπαλος της «δεξιάς», και η συντηρητική παράταξη νομιμοποιείται ως μέτοχος του δημοκρατικού παιχνιδιού και τα στοιχεία μιας αριστερής πολιτικής καθίστανται αναγκαία για τη συγκρότηση εκ νέου του «αντιδεξιού» μετώπου. Μόνο που πια με την απίσχναση της δυναμικής του κυβερνη-

Το σκίτσο του Allan είναι από την «Βαβέλ».

ΜΠΑΜΠΑ, ΕΞΑΚΟ-
ΛΟΥΘΕΙΣ ΝΑ ΕΙΣΑΙ
ΜΕ ΤΗ ΛΕΓΟΜΕΝΗ
ΑΡΙΣΤΕΡΑ;

ΔΥΣΤΥΧΟΣ ΝΑΙ,
ΘΣΟ ΥΠΑΡΧΕΙ Η
ΛΕΓΟΜΕΝΗ ΔΕΞΙΑ.

τικού κινήματος και την επιβληθείσα άνωθεν αεργία της «βάσης» του, αυτά ακριβώς τα στοιχεία θα υποδηλώσουν την απουσία τους με μεγαλύτερη ακόμη ένταση απότι στο παρελθόν. Είναι λοιπόν φανερό ότι η απώλεια της αυτοδυναμίας μεταφέρει τη δυνατότητα πρωτοβουλιών από το ΠΑΣΟΚ στη Ν.Δ. και το ΚΚΕ, από τα οποία πια εξαρτάται η παραμονή του πρώτου στην εξουσία. Μ' όλες βέβαια τις επιφυλάξεις που αρχικά διατυπώσαμε για τα όρια αυτών των πρωτοβουλιών από τα εν λόγω κόμματα.

Μιλήσαμε όμως και για απώτερα πολιτικά συμπεράσματα. Που φαίνονται να συνδέονται με βαθύτερες κοινωνικές διεργασίες τις οποίες υποτίμησαν όχι μόνο οι πολιτικοί σχολιαστές αλλά και οι ηγεσίες τόσο της «αλλαγής», όσο και της αριστερής της αντιπολίτευσης. Ο κ. Παπανδρέου για παράδειγμα στηρίχθηκε υπερβολικά στο «έργο» της τοπικής αυτοδιοίκησης και στην «αντιδεξιά» ψύχωση αποφεύγοντας την εφ' όλης της ύλης αντιπαράθεση με τους αντιπάλους του. Το ΚΚΕ μόνο την τελευταία στιγμή πιεζόμενο από τη βάση του παρακολούθησε, έστω και μετριοπαθώς, την κοινωνική διαφοροποίηση, ενώ το ΚΚΕ Εσωτερικού ακόμη και τώρα δείχνει να μην έχει καταλάβει τίποτα. Μόνο ο κ. Μητσοτάκης επέμεινε στον υπέρ όλων αγώνα του, ο οποίος τελικά του απέδωσε και την πρώτη νίκη του σε εθνικό επίπεδο. Γιατί άραγε οι κάλπες δεν δικαίωσαν όσους θεωρούσαν τον πολιτικό χάρτη της χώρας αμετάλλαγο για αρκετά χρόνια ακόμα. Έδωσα πιο πάνω μια πολιτική ερμηνεία. Δεν τη θεωρώ επαρκή. Και μόνο για το λόγο ότι με μόνο τα εντυπωσιακά για τη συντηρητική παράταξη αποτελέσματα των μαθητικών και φοιτητικών εκλογών των τελευταίων ετών, η απόδοση των ευθυνών στην οικονομική πολιτική ή τον αυταρχισμό μόνο του ΠΑΣΟΚ, δεν εξηγεί πλήρως τη φετεινή αποτυχία του.

Ένα μεγάλο χάσμα έχει αρχίσει να δημιουργείται, ιδιαίτερα μετά την μεταπολίτευση ανάμεσα σ' αυτό που θα λέγαμε πολιτικό λόγο των κομμάτων της αριστεράς και την κοινωνική πραγματικότητα των οπαδών και ακροατών του. Στην περίοδο 1974-1981 η αριστερά επαφιόμενη στις αναλύσεις που της πρόσφερε το αφηρημένο μοντέλο του «τρόπου παραγωγής», αγνόησε τις ιδιαιτερότητες του «κοινωνικού σχηματισμού», με τις οποίες όμως όφειλε να ασχοληθεί αν δεν συνιστούσε απλά κίνημα διαμαρτυρίας αλλά αξιόπιστο διεκδικητή της εξουσίας. Πώς η αριστερά αντιμετώπισε την περιθωριακή παρουσία βιομηχανικού προλεταριάτου, την ευρεία εκπροσώπηση μικροαστικών στρωμάτων, τον κομβικό ρόλο του κράτους στη δημιουργία εισοδημάτων για μικροαστικές κατηγορίες και στη διατήρηση μέσω των επιδοτήσεων και των μεταναστευτικών εμβασμάτων, των παραδοσιακών δομών της υπαίθρου. Πώς αντιμετώπισε τη διόγκωση της παραοικονομίας, την αυξημένη αυτοαπασχόληση, τη μειωμένη φοροληπτική ικανότητα, την αύξηση των καταναλωτικών δαπανών του δηmosίου, την υπεραπασχόληση στο δημόσιο, την κρίση του πιστωτικού συστήματος, των υπερχρεωμένων επιχειρήσεων, την «επενδυτική αποχή», εντέλει το συνολικό φαινόμενο της κρίσης της εγχώριας αστικής τάξης. Την κρίση που ανάγκασε πέρυσσι τον κ. Μητσοτάκη να μιλήσει για «καταρρέουσα οικονομική ολιγαρχία». Η αριστερά προσπέρασε όλα αυτά τα «ιδιαίτερα» για να αναλωθεί είτε στα «γενικά» περί Κεφαλαίου και Εργασίας ή στον εμφύλιο σπαραγμό της που παρά την ύψιστη σημασία του, ακριβώς γιατί αποτέλεσε το άλλοθι της μοναδικής πολιτικής της ενεργότητας, κατέληξε να ενδιαφέρει μόνο όσους άμεσα ενέχονταν σ' αυτόν. Στο μεταξύ το ΠΑΣΟΚ με ψευτολύσεις ριζοσπαστικού χαρακτήρα και πολυσυλλεκτικές πλατφόρμες του τύπου «μικρομεσαίοι» ή «μη προνομιούχοι» πύκνωσε τις τάξεις του, μετατρέπο-

μενο από κίνημα διαμαρτυρίας σε κόμμα εξουσίας. Το γεγονός ότι η αριστερά δέθηκε άλλοτε υποστηρίζοντας άλλοτε ανεχόμενη, δίκην τσόντας στη λαϊκίστικη λεηλάτηση της εξουσίας από τον κ. Παπανδρέου προσφέροντας του μάλιστα άνευ όρων την ιστορία, τα σύμβολα, το λόγο της, τι άλλο προδίδει παρά την παρανόηση της ίδιας της ιστορίας της, την έκπτωση των συμβόλων της σε τυπικά σημεία αναγνώρισης, την εκκένωση του λόγου της από τις κοινωνικές σημασίες του. Την ανυπαρξία αριστεράς.

Στην πενταετία που ακολούθησε ό,τι μπορούσε να φαγωθεί από αυτή την ιστορία, τα σύμβολα, τον λόγο, φαγώθηκε μέχρι το κόκκαλο. Στο μεγάλο φαγοπότι της «αντιδεξιάς συσπείρωσης», του «μπλοκ των προοδευτικών δυνάμεων» δεν ρίχτηκαν αγόρταγοι μόνο οι «εαμογενείς», δεν έκαναν κοιλίτσες μόνο οι του «1-1-4». Μπούχτησαν μέχρις αηδίας και οι νεότερες γενιές. Εκείνη του Πολυτεχνείου και ιδιαίτερα των «καταλήψεων» που κιόλας φρόντισε να μεταφέρει τα μαντάτα στους ακόμα νεότερους. Για τα αίτια της αντιδεξιάς πείνας κανείς από τους τελευταίους δεν θυμόταν πια τίποτα. Μόνο η αηδία από το φαγοπότι έμεινε, ορόσημο της ευτέλειας όχι πια της ιστορίας, των συμβόλων, του λόγου αλλά και της ίδιας της αριστεράς. Ήταν, είναι εξάλλου η εποχή που το μεταπολεμικό πρότυπο ανάπτυξης κορυφώνεται στην εξέχουσα τάση του –όπως έγραφε ο Α. Δεδουσόπουλος (βλ. «Δεκαπενθήμερο Πολίτη», τ. 55, 1985)– την μετατόπιση του ανταγωνισμού από την σφαίρα της παραγωγής σ' εκείνη της κατανάλωσης. Μιας κατανάλωσης που θα επέχει εφεξής και με αυξανόμενους ρυθμούς τη θέση της κοινωνικής διαφοροποίησης και ανέλιξης. Μιας κατανάλωσης που θα αναλάβει πια εξ ολοκλήρου την κατασκευή κοινωνικών προτύπων όπου κυρίαρχος και αναμφισβήτητος άξονας θα είναι βέβαια η νομοτέλεια της ίδιας της αύξησης. Η αριστερά απέναντι σ' αυτό το σαγηνευτικό μινώταυρο δεν έχει να αντιπαραθέσει παρά κάποια ψελίσματα περί «συμμετοχής», «εργαζόμενου λαού», «δημοκρατικών διαδικασιών», «προόδου», «ανάπτυξης», «ειρήνης». Όλα χρήσιμα και αναντικατάστατα αλλά μόνο όταν δοκιμάζονται μέσα στις πραγματικές κοινωνικές συγκρούσεις. Όταν σε σύγκρουση με τις κοινωνικές πραγματικότητες συγκροτούν το «άλλο», την αριστερά. Κενά περιεχομένου και άχρηστα όταν επί της πολιτικής ουσίας καλύπτουν όσα χθες μπορούσε να κάνει και ο κ. Παπανδρέου ή σήμερα και ο κ. Μητσοτάκης ακόμα. Και αυτό όχι γιατί οι τελευταίοι έγιναν βέβαια αριστεροί. Παρακολουθώντας την κοινωνία, το λόγο τους εκσυγχρόνισαν, κάποτε ενιστάμενοι και πάντοτε υποτασσόμενοι, στα αδιέξοδα που καλλιεργεί. Αδιέξοδα από τα οποία οι ίδιοι τρέφουν την εξουσία τους, αδιέξοδα από τα οποία η αριστερά φθίνει στο όριο της επιθώσης των κομματικών γραφειοκρατιών και ενός αζήτητου οράματος. Αυτή τη «δεξιά στροφή» κατέγραψαν για πρώτη φορά με σαφήνεια οι δημοτικές εκλογές σε εθνικό επίπεδο, που όμως η πολιτική της διάσταση υπολείπεται σε σημασία της κοινωνικής της διάστασης, καθώς ακριβώς στην τελευταία, η παρουσία της αριστερής αντίστασης αναμένεται για αρκετά ακόμα χρόνια χλωμή και ανούσια.

Εκτός αν... το νέο κόμμα, τα νέα κοινωνικά κινήματα, όσοι εκ των παλαιότερων κατάλαβαν και θέλουν ακόμη. Ας μην επιμείνω επ' αυτού. Αν τα περιοδικά της αριστεράς δεν διαβάζονται πια, οι εκδηλώσεις της δεν παρακολουθούνται, οι ταινίες της δεν βλέπονται, τα τραγούδια της δεν συγκινούν ο δρόμος προς μια αριστερή πρόταση αξιόπιστη και αξιόμαχη μοιάζει μακρύς. Και θα είναι μακρύς, αν ποτέ υπάρξει. Αυτή είναι η πιο ανησυχητική διάσταση της «δεξιάς στροφής» και όχι απλά η νίκη των τριών δελφίνων.